

העתונות היהודית בברית המועצות – אתמול, היום ומחר

דוד מרקיש

חישוב מקורב, אינה עולה על 150-170 אלפי טפסים. היקף זה איננו נפוץ במחסור קוראים פוטנציאליים, אלא במחסור בנייר אצל המוציאים לאור, וכן גם במחסור של אמצעים פוליגרפיים. (דבר זה נכון לא רק לגבי הפריודיקה היהודית – אין די נייר גם ל"אוגונויק", בעל תפוצה של כמעט 4 מיליון עותקים, וכן הדבר גם באשר לשבועון "נימוקים ועובדות", שלו תפוצה של 33 מיליון עותקים). למחסור בנייר בברית המועצות, יש קשר גם לפוליטיקה וגם לכלכלה: תפוצת הפרסומים הפרוגורצ'וביים זוחלת בעקביות כלפי מעלה, ודבר זה מעורר מורת-רוח בקרב מתנגדיו (שתפוצת עתונותם נמוכה).

יהיה זה בכל זאת משגה לחשוב, כי לפני עשר, עשרים ואף שלושים שנה, לא התקיימה כלל עתונות יהודית, בברית המועצות, וכי המלה היהודית המודפסת נעדרה כליל בשממה של האלם הרוסי. ה"סמיוזט" (פרסום מחתרת) היהודי התקיים. קן מכורתו, החל מאמצע שנות ה-50, היה החבל הבלטי – ריגה ווילנה, שם הפיחו בזהירות הציונים שניצלו בנס במחנות סטלין ושוב למקומם, את להבת התודעה הלאומית בקרב הנוער היהודי. שם החלו לתקתק מכונות הכתיבה והשכפול, שהפיקו חומר מסוגים שונים: אינפורמטיבי, פוליטי, ספרותי. בתיאום עם המסורת התרבותית הרוסית, היו אלה בראש וראשונה "שירי ציון" שהועברו בחשאי מיד ליד, למרות שהמפיצים, כמו גם הקוראים, הסתכנו במאסר. פלג מן ה"סמיוזט" הזה זרם והגיע לתוככי רוסיה.

ב-1974 יצא בישראל קובץ בשפה הרוסית, בסדרת "ספריית עלייה": "על גל אחד. מוטיבים יהודיים בשירה הרוסית". הפתיח שלו היה המוטו:

עמי, הקשב נא – הלא אפשר
שבכוחי לא יצל זאת לומר כה נד,
אבל הקצת ושמע הנאמר:
הלבבות שלנו משדרים על גל אחד.

השורות האלה, וגם שם הקובץ, הם פרי עטו של מי שכונה את עצמו בשם מגן.

בהקדמה לקובץ כתבה תמר דולז'נסקי: "אנו פותחים את הקובץ שלנו במוטו משירו של המשורר הניארו-ציוני מגן. שורותיו, שהגיעו אלינו מכרית המועצות, מגדירות היטב את מה שהדריך אותנו בבחירת החומר. הספתנו אל קולות המשוררים, "המשדרים על גל אחד", או על גלים סמוכים – גלי הטרנדית היהודית, הן הנייה ההודית, האמונה היהודית והתקווה, ההישגים היהודיים."

בהצעת המערכת צויין, שהעבודה על הקובץ החלה ב-1971. כלומר, השירים של מגן המסתורי הגיעו לישראל מכרית המועצות עוד לפני כן. אלה לא הגיעו מאליהם, ולא נלקחו מן העתונים הסובייטיים על-ידי עורכת הקובץ, תמר דולז'נסקי. שיריו של מגן הופצו בסמיוזט היהודי מראשית שנות ה-60, ובמסגרת זאת הגיעו לישראל, נקראו על-ידי אברהם שלונסקי המנוח וזכו להמלצתו. הם תורגמו לעברית ופורסמו בחתימתו של דוד מגן ב"מעריב". גם פרסומים אחרים של מגן הופיעו ב"מעריב".

דוד מגן הוא שם עט של סופר, שעלה לישראל בתחילת שנות ה-70, חי כיום כאן ונושא את שמו ומשפחתו האמיתיים. לא מחוץ מדוע כונה

"בראשית היתה המלה"

ספק אם אדם נכון יחלוק בימינו על העובדה, שראשיתו של כל דבר בעולמנו היא המלה. מלה כתוב או מדוברת מלֵפֶה מלהמות אזרחים, ממריצה שפיות-דמים ומלחמה, ומושכת בעצלות מסוימת, בהיסוס, לקראת הבנה הדדית ולשלום. ביסוד מגדל-הפז של האהבה מונחות מלות השיר, ואילו פגז המלה מנתץ את המבנה המפואר הזה כעוגה עשויה חול. המלה מושלת במוחות, כנשמות, כמעשים, ואמצעי התקשורת ההמוניים שולטים בעולם, משום שהם חמושים במלה. אדם רפה וריקני נכנע למלה בעליצות; העיקש והקשוח – מתעקש ומתווכח. אבל אין איש שעובר כך סתם על פני המלה, אין מי שפוסח עליה.

גם המהפכה הרוסית ב-1917 התחילה מן המלה. מילות הפז והכסף שקראו להשיג את הצדק האגדי באמצעות אלימות בפועל, הודפסו תחילה מעבר לגבול בעלונים ובחברות, והוחדרו לרוסיה בדרך בלתי ליגלית. המלים הללו הביכו והתסיסו את העם ועוררו אותו מתרדמה פוליטית של דורות. המהפכה הרוסית הוכשרה באמצעות המלה, ושוב עלה בידה של המלה לשנות את העולם.

הגלסנוסט של גורבצ'וב דהיום – איננו אלא המלה שהשתחררה ופרצה מן הכלא של סטלין. המלה המופצת בעשרות מיליוני עותקים מחוללת ברוסיה את המהפכה החדשה. העם אוכל את המלה החופשית כלחם, שותה אותה כמים. המלה מולידה את האלימות, וגם את פעילות-הנגד לאלימות הזאת. בהתנגשות הכוחות האלה חבויה סכנת הפיצוץ ומלחמת האזרחים. שוב ושוב נהפכת המלה תוך כדי מעופה – לקלע.

ההתחלה – ב"סמיוזט"

בתוך האוקיינוס של העתונות הסובייטית הרשמית, וזו החצי-ליגלית והבלתי-ליגלית – העתונות היהודית מובחנת אך בקושי: צרכניה הם היהודים עצמם, וכן גם סוכני השירותים החשאיים הסובייטיים של המחלקות המתאימות. התפוצה הכוללת של כל הפרסומים היהודיים, לפי

נייד תמורת מחשב

בין אם טוב הדבר או רע — שפתה של היהדות הסובייטית כיום היא השפה הרוסית, כשם ששפת היהדות האמריקנית — אנגלית, ושפת העם בישראל — עברית. לגופו של עניין, כל העתונות היהודית שבתחומי ברית המועצות — היא בשפה הרוסית. יוצאים מכלל זה, קודם כל, כלי ביטוי רשמיים, שקמו בגלל סיבות פוליטיות, הרבה לפני התקופה הגורבצ'ובית, ושירתו את השלטונות בנאמנות כל השנים הללו: כתב־העת היידישאי המוסקוואי — "סאוועטיש היימלאנד" והעתון הפירוזביגיני "ביראבידזשאנער שטערן". אפשר כמובן להיות מנוי על כתבי־עת אלה או לקבלם בספריות. ואילו את העיתונות היהודית הבלתי ליגלית, בשפה הרוסית, ניתן לקנות או "להשיג" רק בהזדמנות. אמנם הזדמנויות כאלה אינן נדירות ביותר. למשל, רכשתי קומפלט של העיתון המוסקוואי "ידיעון של התרבות היהודית הסובייטית, 'וואַסק'", ב־18 בינואר השנה במועדון הסופרים המוסקוואי, סמוך לפני הפגרום שחוללו שם פעילי הארגון הריאקציוני "פאמיאט". את העתונים מכרו שתי נערות חמודות, שישבו ליד הכניסה לאולם מועדון הסופרים. ליד הנערות הלכו אנה ואנה בחורי ה"פאמיאט" בריא־הבשר, בעלי הסמלים על דש בגדיהם: הנשר בעל שני הראשים מימי הצאר ותמונת גיאורגי המנצח, המשחיל את רכינוביץ' המחוקטם על כידונו. קשה לאמוד בדיוק את מספר כתבי העת, העתונים העלונים היהודים

"ניא־רציוני" — אבל עניין זה הוא באחריותם של נותני הכינויים. כך אחרת, מגן הנו מחברו של הסמידוט היהודי, זה שקדם לגלסנוסט של ימינו. הוא הסווה את שמו בשם עט לא למען תפארת החן: בגלל שירים שנכתבו ב־1958, הופיעו בסמידוט, ופורסמו בישראל, דוגמת השיר הבא:

לא, אין לי כנָה להַפְלוֹת מִשְׁמָחוֹן.
אמשִיךְ אפוא את לחמכם ללעוס ומימכם לשתות.
וּלְכַתֵּת אֶת אֲגוּרֵי מוֹל קִיר סְנַטְרִיכִים פְּאוֹן,
אבל אֲשַׁרְדּוּ. עִמִּי שְׁלִי — לַמְעַנּוּ עַלִּי לַחִיּוֹת.

צפיות היו ל"משורר הניא־רציוני", לו נתגלה, "אי־נעמיות" גדולות, בשיעור של חמש עד שבע שנות מאסר. במקביל לסמידוט היהודי המוקדם, המחודד מבחינה לאומית, המגמתית, וללא ספק הציוני, התקיים סמידוט ספרותי רוסי, שנבדל בכך, שהפיץ את היצירות של היוצרים הגדולים והאסורים, ובראש וראשונה, מנדלשטם וצבאָטְיִיבֶה. באופן זה מילא הסמידוט הרוסי תפקיד של שמירת נכסי התרבות, בשעה שהסמידוט היהודי — עם "הציונות" שלו — לא היה זר כלל ועיקר לפוליטיקה: היצירות הספרותיות שָׁבוּ — ללא קשר לאיכותן — יותר משעוררו את הקורא להערצת היפה, קראו אותו להתעוררות לאומית, לעלייה לישראל.

"וואַק" — גיליון מס' 26 בתשרי 1975(1), 25 באוקטובר 1989

26
ТИШРЕЯ
5750
25
ОКТАБРЯ
1989 г.

Вестник

ЕВРЕЙСКОЙ СОВЕТСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Издание
Ассоциации
деятелей
и друзей
еврейской
советской
культуры

«ВЕСТК» издается с апреля 1989 года
№ 14
Цена 50 коп.

ХРОНИКА КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ

● МОСКВА

В Октябрьском зале Дома союзов состоялась Всероссийская читательская конференция литературно-художественного журнала «Советский Геймланд» и его приложении — еженедельника «Год за годом». В ней приняли участие члены редколлегии, писатели, артисты еврейской эстрады. Конференция собрала представителей еврейских культурных организаций и постоянных читателей журнала со всех уголков нашей страны: Москва, Ленинград, Алма-Ата, Ташкент, Фрунзе, Екатеринбург и многие другие города.

Этой встрече авторов издания со своими читателями редколлегия журнала «намеревалась открыть целый ряд юбилейных мероприятий, посвященных 25-летию Советского Геймланда. Однако...

но действует клуб еврейской культуры бригады медработников. В числе мероприятий клуба, проведенных в последнее время, — встреча с еврейской диссидентницей Ш. Гершман, вечера памяти восставших в Варшавском гетто и трагедии Бабьего Яра, лекции на тему: «400 лет еврейской истории», «История языка иврит и идиш», «А. С. Пушкин и еврейская культура», «Библия — художественный памятник мировой литературы», концерты, вечера еврейской музыки.

Совет клуба во главе с доктором филологических наук З. Е. Визинзоном принял программу, которая предусматривает создание группы по изучению языка иврит и иврит, проведение цикла лекций по истории еврейского народа, юбилейные, создание группы «Иммулдерес», работу с ветеранами и молодежью.

сими членами, выступили известные писатели, артисты. По приглашению инициативной группы в Белой Церкви выступили певец Александр Горелан, композитор и дирижер Виктор Демон, Киевский театр студии «Шолом», известный певец Владимир Музалевский, ансамбль «Цейт» из Виробих-жана.

Готовится мемориальная доска на том месте, где стоял дом Шолом-Алейхема.

Х. БЕРМАН,
архивариус, член правления
ОКК при Украинском фонде культуры, председатель
Белогородской группы друзей еврейской культуры.

● КИШИНЕВ

ИНТЕРЕСНЫМ изданием запомнилась наша «Кристаллическая» олимпиада деятельности Кишиневского общества еврейской культуры.

5

ברחבי ברית המועצות ובפועל אף אין הדבר אפשרי. אני מפקפק אם אפילו "המומחים לשאלה הלאומית" של הקג"ב יקבלו על עצמם לקבוע בדיוק את המספר. אבל לפני שנתעכב על פרסומים שיש לנו נגישות אליהם, ננסה לברר לעצמנו את הרקע שעליו מופיעים ונעלמים — בהחאם לניסיון הקיים לגבי העתונות הבלתי ליגלית — הדגמים המופלאים של הפריודיקה היהודית.

החירות שנפלה כמו שק של חול משמיים על ראשם של הרוסים, שיקעה את האוכלוסיה כדיבורים אינסופיים על ההווה, העבר והעתיד, פיצלה את החברה לקבוצות ותת-קבוצות פוליטיות, ודחקה לגמרי בני אדם מעבודה מסודרת. המחסור במצרכים, שנחשבים להכרחיים ביותר בארצות תרבותיות: מוצרי בשר, סבון, נעליים, תרופות, סכיני גילוח ואמצעי מניעה, המחסור הזה הפך לנורמה ויחד עמו עלו ופרחו בכוח אדיר השחיתות והשוחד. תמורת הרבה כסף, או ע"י "היפרת", אפשר להשיג כובע מפרוות שועל ותת-מקלע קלשניקוב, רגל אָיל וקרטיס למטוס. בצורה זאת ניתן להשיג גם את "לחמה של הפוליגרפיה" —

הנייר — אשר תמיד היה בגדר של מצרך חסר בברית המועצות. ליהודים ולעתונותם לא יותר קשה להסתדר במה שנוגע לנייר, אך גם לא יותר קל, מאשר לקבוצות לאומיות או פוליטיות אחרות: הב כסף — ותקבל נייר. אבל קשה להצליח בעסקי נייר תמורת רובלים, ולא כדאי אפילו לנסות... ואכן, בעלי ניסיון אינם מנסים. ניתן להסתדר גם ללא דולרים — כיום אפשר להבחין בברית המועצות בקומו לתחיה של סחר-החליפין. כך למשל, הוצעה לאחת ההוצאות היהודיות עסקה: מקֶשֶׁב שימושי תמורת כמות ניכרת של נייר. ואם אין מחשב — ניתן להסתפק בטֶלֶפֶאקס: מחשב אחד שווה 3 מכשירי טלפאקס. על העסקה להתנהל "לפי כל הכללים", ברשמיות, מלֶפֶד במסמכים, לשביעות רצונם של הצדדים: אם יהיה מחשב — יהיה נייר; לא יהיה מחשב — לא יהיה גם נייר. כאן באו לידי ביטוי חוש הריח והפיקחות של סוחרי השוק החופשי. אנשי הנייר יודעים היטב, שהיהודים, עם קשריהם הבין לאומיים, ישיגו את המחשב או את הטלפאקסים, הרבה יותר מהר מאשר הרוסים או האוזְבֶקִים.

15 – 20 פרסומים

הבעיה של הבטחת הנייר ניצבת בצורה חריפה ביותר לפני כל אחת מן ההוצאות היהודיות — לבד מן הרשמיות: "סאוועטיש היימלאנד" ו"ביראבידזשאנער שטערן". אילו היה נייר, היתה תפוצת העתונות היהודית החופשית עולה לכדי 500-600 אלף עותקים מֶיֶד. אבל גם כתב-העת היהודי הליגלי הרשמי היחיד, בשפה הרוסית, "אָק" היוצא לאור (בריגה), מתקיים על קצבת נייר דלה: השלטונות אינם מתנגדים להוצאתו, אבל גם אינם מספקים לו נייר בכמות הנדרשת. לפיכך נאלצים להוציא בתפוצה של 30 אלף, בעוד שהיה ניתן, ללא קושי, להפיץ בברית המועצות 100 עד 120 אלף עותקים ממנו. אבל מסתפקים במועט וחולמים על הרבה. מכל מקום, יש לציין, כי 15-20 הוצאות יהודיות בלתי תלויות אינן בבחינת מועט מבוטל. הבעיות אינן מסתכמות רק בשאלת הנייר או למֶצָאי של אותיות עבריות הדרושות בשביל ציטוטים משולבים בטכסט הרוסי; את האותיות כמו את הנייר אין לרכוש בחנויות

ЕВРЕЙСКИЙ
ИНФОРМАЦИОННЫЙ
ЦЕНТР В МОСКВЕ

ИНФОРМАЦИОННЫЙ
БЮЛЛЕТЕНЬ

по проблемам
еврейской
репатриации
и культуры

6(29)
1989

צריך להשיגם בכל הדרכים (הישירות והנלוזות), לסדר את החומר בעבודה ידנית, או להתחנן ולבקשם מיהודים הכאים מחו"ל, המגלים עניין רב בחיים התרבותיים והפוליטיים של יהודי ברית המועצות. הכעיה הבסיסית של כל ההוצאות היהודיות, ללא יוצאת מן הכלל — היעדר מוחלט של ביטחון ביום המחר, והשאיפה המוכתבת על-ידי העדר הביטחון הזה: להגיד עוד היום כל מה שניתן לומר.

כפי שציינו, "וּאָק" הנו פרסום רוסי-יהודי פריודי סדיר, שהפְּרִיודִיּוּת שלו מותנית במציאות של נייר. "וּאָק" — אלה הם ראשי התיבות (ברוסית) של "ידיעות התרבות היהודית" או, יש מפענחים: "תחיית התרבות היהודית" — לפי מה שאדם אוהב יותר. העטיפה הצבעונית, החומר המוגש במקצועיות, מוכיחים שבכתב-העת עובדים פְּתִיבִים מנוסים. השלטונות הלטוויים הקצו ל"וּאָק" מקום במבנה שבו מתאכסנים הגדולים מבין כתבי העת והעתונים הלטוויים. כתב העת מפרסם מאמרים ורשימות, יצירות של ספרות יפה ופובליציסטיקה פוליטית — הקשורים כולם עם הנושא היהודי. בין המחברים — סופרים ועתונאים רוסיים וכן גם מערביים — יהודים מהתפוצות ומישראל. מחירו של כל גיליון גבוה למדי — 3 רובל, אבל בשוק השחור הוא נמכר ב-30 רובלים. כתב העת מתכוון להוציא לאור את "ספריית וּאָק" — ספרי-מוסף שיכללו יצירות של סופרים יהודים מברית המועצות, ישראל וארצות הברית. אבל מחמת מחסור בנייר התכנית קפואה על מקומה.

בין ההוצאות היהודיות הסובייטיות לא מתקיימת תחרות מסחרית. ראשית, משום שהביקוש עולה פי כמה על ההיצע. לפיכך ה"וּאָסֶק" המוסקבאי ("ידיעות התרבות היהודית הסובייטית") איננו מהווה בשום פנים בן תחרות ל"וּאָק" של ריגה. ה"וּאָסֶק" הנהו עתון המופיע לערך פעמיים בחודש. הוא מפרסם סקירות פוליטיות, כרוניקה של חיי היהודים בברית המועצות, בישראל ובארצות הפזורה. טור אחד מוקדש כסדר לספרות — שירים או פרוזה. ועם זה, החוד של הרומח העתונאי מופנה נגד האנטישמיים — כל עמודי העתון נאבקים באנטישמיות, שממדיה בברית המועצות מצויים בעלייה תלולה. הנה כך מתוארת במאמר ראשי, ב"וּאָסֶק", מס' 1 (19), מן ה-3 בינואר 1990, פתיחת הוועידה הראשונה של הארגונים היהודיים והקהילות היהודיות בברית המועצות:

"ביום פתיחת הוועידה, הסתדר המון של אנטישמיים מול המבנה שבו היא נערכה. הם צעקו לעבר הנשים: 'זונות יהודיות'. בדוחפם את הישישים קראו: 'הסתלקו מרוסיה!'... נציגים של 'רוך' (התנועה למען עצמאית דמוקרטית) באו מאוקראינה כדי להגן על משתתפי הוועידה מפני הבריונים המתפרעים. מסתבר ש"וּאָסֶק" היה היחיד מבין עתוני רוסייה שמסר כי לוחמי "רוך" — הלאומיים האוקראינים — הבריוח את הקבוצות הלוחמות של בריוני "המאה השחורה" מארגון "פאמיאט", והיכן זה קרה? — בוועידה יהודית! האירוע המפתיע הזה ייכנס ללא ספק לתולדות היחסים האוקראינים-יהודים ויילמד בעתיד. יש להעניק ל"וּאָסֶק" את הציון-לשבה על כך, שעל עמודיו נקבעה העובדה הזאת. וישנו גם עתון ששמו עברי: "השחר". בעטיפה מגורת-שבעת-הקנים, על רקע של מגן-דוד. מקום ההוצאה — טלין, אסטוניה. עתון זה מופץ ב-6000 עותקים והוא כלי הביטוי המודפס של החברה לתרבות יהודית באסטוניה. כמו "וּאָק" ו"וּאָסֶק" הוא נאבק באנטישמיות במדינה.

ועמוק; ואם יפול לידיהם של השוביניסטים הרוסים — הוא עלול לשמש נשק נגד יהודים. בוויכוח הזה, לעת עתה, אין אפשרות לפשרה, והוויכוחים רק מלהיטים את הדפנות של חבית אבק השריפה.

תור הפרידה הלאומית

מאמרו של הפשיסט הרוסי ג. שימנוב, "הנושא האסור", מוקדש למידת האמת שבקיומו של הקשר "היהודי-מסוני", או "הציוני-מסוני" ("מסונים" = בונים חופשיים) והוא מסתכם כלדלהן: "באופן כזה, הקשר [היהודי — ד.מ.] נגד העם הרוסי זה רק חלק, אמנם חשוב ביותר, מקשר הרבה יותר משמעותי וגדול על-פי ממדיו, אשר לאמיתו של דבר מכוון נגד כל עמי העולם, אבל בשלב זה של ההיסטוריה מכוון קודם כל נגד העם הרוסי, שהוא הבסיס לאחווה הסוציאליסטית של העמים" ("שלום" מס' 5, עמ' 61). אפשר כמובן להתפלא למוגבלותם של הפשיסטים — רוסיים, גרמנים או אחרים, כאשר לשאיפתם המטורפת להשחיר את פני היהדות בתור שכזאת; בסופו של דבר, אפשר היה למצוא משהו יותר טרי מן "הקשר העולמי היהודי-מסוני". אבל קוראי כתב-העת "שלום", ולא רק הם (מצדדי שימנוב פעילים בהפצת מאמרו), אינם מופתעים: הם למדו את "יצירתו" של אותו מחבר, וממהירים לארוז את חפציהם ולהימלט מרוסיה. ולידו — מאמרו הגלוי והכנה של מתנגדו, הכומר הפרבוסלבי, א. בוריסוב.

בריווח הזה על אודות העתונות היהודית בת-זמננו, בברית המועצות, נגעת רק בחתך זעיר של הגוש הגדול העולה ממעמקים. אבל גם על-פי החתך אפשר לקבוע ולתאר את כל הגוש הניצב, על-פי האמרה, על גב שלושה לווייתנים: היהדות הסובייטית — האנטישמיות — ישראל. אפילו הביטאון הרשמי הסובייטי בידיש, "סאזועטיש היימלאנד" החל לאט-לאט לסגת מעמדו, בינתיים רק בצורה קוסמטית, ולהתיישר עם הכיוון הסוציאלי-פוליטי הכללי של העתונות היהודית.

מה צפוי לעתונות היהודית בברית המועצות בעתיד? פריחה מקצועית, מציאות ותגליות פוליגרפיות וגרפיות? גורל העתונות היהודית קשור קשר אמיץ בגורלו של גורבצ'וב והרפורמות שלו. שום איש רציני לא יסתכן בניבוי עתידו של גורבצ'וב — ושל העתונות היהודית בעקבות זה.

בכל זאת איני מאמין שתחול פריחה של העתונות הזאת, בגלל סיבה אחת עיקרית: לקראת סוף העשור הנוכחי, ינטשו היהודים את רוסיה. תור הפרידה הלאומית בין היהודים לרוסים הגיע ואנחנו כבר עדים להתרחשות הזאת.

מסתדר לפנינו מדגם גיאומטרי בעל שלוש צלעות: יהודי ברית המועצות — אנטישמיות — ישראל. אילו חסרה אחת מהצלעות האלו — דומה כי לא היתה קיימת עתונות יהודית, לרבות "השחר". על ישראל, יהדות ישראל, עלייה לישראל, ניתן לקרוא (או לנחש) בכל מאמר, בכל הערה, בין אם הם נוגעים למעללי בריוני "פאמיאט", בני "המאה השחורה", לפתיחת ספריה יהודית, או להאשמת היהודים במגפת הדָּבָר בקרב הנוצרים במאה ה-14...

על היהדות, האנטישמיות והעלייה כותב גם העתון הקיבי "חדשות" (הכותרת מסודרת בעברית ומעליה, אף זאת בעברית: "עם ישראל חי!") וכן גם "ביולטיין אינפורמציוני של קרן החברה והתרבות בצ'רנוביץ". אין בנמצא פרסום יהודי בברית המועצות שיסתפק בתיאור החיים התרבותיים הפנימיים, שעתה, בתקופת הרפורמות של גורבצ'וב, נהנים מפריחה ניכרת. הבה נציץ בתוך של "שלום", מס' 5 — כתב-עת ספרותי וגם חברתי-פוליטי של האגודה התרבותית היהודית (יוצא לאור במוסקוה): "פוגרומים והגנה עצמית", "היהודי והרוסי במהפכה הרוסית", דר-שיח בין מנהיג הפשיסטים הרוסים, ג. שימנוב והכומר הפרבוסלבי א. פודיסוב. המאמר הראשון טען עד בלי די במצוקות היום-יום: הפוגרום וההתנגדות לפורעים מעסיקים כיום את מוחות היהודים בכל המדינה הענקית. אף על פי שמדובר בטקסט בתולדות הפוגרומים וההגנה העצמית היהודית, ואין בו שום הוראות מעשיות ההולמות את המצב של היום — גם אין בכך צורך: הקורא בתשומת לב מבין, גם בלאו הכי, מה יהיו תוצאות של רפיון רוח וחסר מעש לנוכח פוגרום. הראשון המפיק לקחים — הוא הנוער. פגשתי לאחרונה בברית המועצות פעילי הגנה יהודים, המתאמנים בתחבולות קרב פנים-אל-פנים (קפא"פ) ובשימוש בנשק. המאמר "הרוסי והיהודי במהפכה הרוסית" תוקף נושא, שהוא חריף ובלתי מתיישן, גם ליהודים וגם לרוסים ברוסיה: מי נושא באָשָם על מה שהתרחש באוקטובר 1917? מי הכיא את רוסיה למהומות אוקטובר — האם היו אלה הזרים, עם היהודים בראשם, או שמא הרוסים עצמם? מי יתן היום את הדין? חלק ניכר של הרוסים נוטה להטיל את האשמה בסיטונות על היהודים. היהודים, לעומתם, טוענים בשום-שכל, כי לייב טרוצקי לא היה יהודי לפי לאומיותו, אלא אינטרנציונליסט. הוויכוח הזה, הנמשך כבר עשרות בשנים, מלָגָה את היצרים, והוא מאיים היום — באווירה של העדר ביטחון, ההתעצבנות והרוגז הכלליים — לעבור למאבק דמים. באותו מאמר נעשה ניסיון לנתח את אירועי אוקטובר, שקרו לפני 73 שנים, מנקודת-מבט היסטורית ופילוסופית. התבנית הנוצרת בעקבות הניתוח, מתארת את המבצָע הראשי של המהפכה — איש רוסי שקלסחרו דוחה למדי. זה מאמר אמיץ